

Milena Josefovičová, Jan Hálek, Václav Hankovec: Vědecký exil – personální proměna ČSAV na počátku normalizace

Vzhledem k celé řadě převratů a změn režimů, které potkaly naše země a jejich obyvatelstvo v průběhu XX. století, jeví se následné vlny exilu málem jako přirozený důsledek, jemuž není třeba věnovat zvláštní pozornost. Dlouho to platilo i pro exilovou vlnu po událostech Pražského jara a v jejím rámci i pro „kvalitativně“ významný segment – vědce. Naštěstí lze v poslední době pozorovat zvyšující se zájem odborných kruhů i širší veřejnosti o otázky spojené s činností významných českých či československých vědců, kteří odešli do exilu. S odstupem čtyř desítek let od těchto událostí nabývá zároveň na naléhavosti povinnost historiků a archivářů shromáždit a zajistit jejich svědectví.

Okolnostmi vynucený odchod či setrvání vědců v zahraničí bez možnosti návratu – tento negativní jev postihoval českou vědu po celé období komunistického režimu, i když v odlišné intenzitě. Zásadní krok k jeho systematickému prozkoumání byl učiněn přijetím tříletého (2008-2010) akademického grantového projektu IAAX00630801, na jehož řešení se podílí Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., za přispění Fyzikálního a Mikrobiologického ústavu AV ČR, v.v.i.. Vychází především z potřeby české vědy zamyslet se hlouběji nad některými závažnými společenskými jevy spojenými s jejím vývojem za poslední půlstoletí a využít takové sebereflexe k pochopení současného stavu a perspektiv. Projekt je zároveň vyjádřením velkého zájmu, který projevuje Akademie věd ČR o české vědce žijící před rokem 1989 v exilu a dodnes působící v zahraničí.

Politicky motivovaná emigrace v období komunistického režimu byla zatím většinou zkoumána jako součást politických dějin v užším slova smyslu. Problematika vědeckého exilu je ovšem specifická, nemůže být „vyřešena“ obecnými historiky, své stanovisko musí zaujmout především historici vědy a pak též každá z vědních disciplin, protože komunistickým režimem podmíněný „odliv mozků“ postihl všechny obory napříč celým spektrem vědy. Nastoluje se zde celá řada vzájemně propojených otázek. Vedle pohledu na totalitní režimy, které již svou podstatou „vyhánějí“ vědce do vnějšího i vnitřního exilu, jde též o deformace vědní politiky a organizace vědecké práce v období komunistického režimu, jež znemožňují efektivní badatelskou činnost na úrovni diktované světovou vědou. Řada představitelů českého „vědeckého exilu“ dosáhla exaktně ověřitelných významných vědeckých úspěchů, což vede k dalším zásadním otázkám: v čem tedy spočívaly důvody zaostávání české/československé vědy před rokem 1989, bylo to v politicko-ideologických

determinantách, v nedostačující materiální vybavenosti výzkumu nebo i v lhostejné otupělosti a morální devastaci, kterou se tehdejší česká společnost navenek vyznačovala? Těchto pár otázek naznačuje, že „vědecký exil“ je nutno zkoumat jako komplexní společensko-historický fenomén s úzkou vazbou na současný stav české vědy.¹

Projekt je koncipován a zpracováván ve třech rovinách: heuristické (A) s výstupem v podobě pokud možno úplné databáze českých vědců v exilu, která vznikne na základě archivního výzkumu, tedy shromáždění archivních podkladů dokládajících jejich životní osudy a rozhovorů s pamětníky metodou oral history, , encyklopedické (B), v níž se připravuje pro popularizační i badatelské cíle encyklopedie s výstižnými hesly o 80 českých exilových vědcích a konečně interpretační (C), v níž jde o posouzení a vyhodnocení fenoménu vědeckého exilu s využitím nových metodologických nástrojů a v komparaci se situací v jiných totalitních zemích.

A : Databáze českých vědců v exilu 1953-1989

Databáze někdejších pracovníků ČSAV - exulantů vzniká na základě archivního výzkumu v souladu s předpisy Úřadu na ochranu osobních dat; je sestavována s přednostním ohledem na jejich činnost v domovských ústavech před odchodem do ciziny, pokud to následný výzkum dovolí, budou sledovány i jejich osudy po odchodu do exilu. Obsáhne tyto základní položky, pokud budou k dispozici: jméno a příjmení, datum narození, úmrtí, obor, vědecké pracoviště, pracovní zařazení (vědecký či odborný pracovník), dosažené akademické a jiné hodnosti, ocenění (např. státní ceny), členství a funkce v domácích a zahraničních odborných a učených společnostech, členství v politické straně, rok, země a způsob vycestování (služební či soukromý), datum rozvázání pracovního poměru, perzekuce, uplatnění v zahraničí (nová pracoviště, zařazení na těchto pracovištích, nově dosažené akademické a jiné hodnosti, ocenění, členství v učených společnostech), případně současné kontakty. Databáze bude v první fázi vybudována ve standardní podobě, která bude přístupná přes webovské rozhraní, a to vzhledem k zákonu na ochranu osobních dat pouze vybraným účastníkům (tedy s pomocí zalogování přiděleným heslem).

¹ Teprve v poslední době bylo v někdejším Výzkumném centru pro dějiny vědy učiněno několik pokusů využít pro zpracování tohoto námětu zahraniční metodologické podněty (Stadler – Weiber 1995, C. D. Krohn 2000, viz Kostlán 2004). Podstatný přínos měla konference Věda a exil (listopad 2003), pro niž však problematika exilu v období komunistického režimu představovala jen jedno z témat – přesto byla v jejím rámci zpřístupněna řada dílčích prací k této problematice (sborník *Wissenschaft im Exil* 2004, s dodatky v chystaném sborníku *Práce z dějin vědy* 21).

V druhé fázi projektu bude provedena edice těch údajů, které lze vydat bez souhlasu jednotlivých osob v samostatné publikaci; součástí této publikace bude i edice souvisejících dokumentů (normy pro jednání s exulanty, normy o přiznání studijních cest do zahraničí a pod.).

B : Encyklopedie významných českých vědců v exilu z řad někdejších pracovníků ČSAV

Tato publikace je připravována tak, aby mohla zároveň reprezentovat Akademii věd ČR, a aby byla k dispozici v listopadu 2009, tedy v roce, kdy si budeme připomínat pád komunistického režimu. Předpokládá se, že se v jejím rámci shromáždí portréty cca 80 vědců ze všech vědních oblastí. Hesla budou odpovídat vysokým nárokům, kladeným na vědeckou biografii, a budou obsahovat: životopis vědce s důrazem na okolnosti exilu, přehled jeho hlavních vědeckých výsledků, zhodnocení jeho vědeckého přínosu, výběr z nejdůležitější bibliografie a dvě dokumentační fotografie. Autory jednotlivých hesel budou dílem účastníci projektu, dílem přední čeští vědci z příslušných vědních oborů, kteří budou k účasti na encyklopedii přizváni jako externisté. Hesla budou editována tak, aby se sjednotila jejich struktura a aby jejich obsah nebyl výrazně ovlivněn subjektivními pohledy autorů. Předpokládaný celkový rozsah publikace je 800-850 stran.

C : Vědecké zhodnocení problematiky českého vědeckého a intelektuálního exilu let 1948-1989

Tato problematika bude vyhodnocována jak s využitím historické interpretace, tak i z hlediska proměn specifických paradigmat příslušných vědních oblastí. Výsledky těchto analýz budou předloženy r. 2010 v rámci mezinárodního symposia „Věda v exilu a komunistické režimy“.

Dílčí výsledky archivně - pramenného výzkumu (A) :

Nárůst emigrace z Československa v důsledku událostí roku 1968 se výrazně dotkl i ČSAV.² Na konci roku 1967 měla ČSAV celkem 12 657 zaměstnanců, z toho 2 497 vědeckých a 6 252 odborných pracovníků.³ V letech 1968 – 1970 emigrovalo z ČSAV celkem 540 osob (tedy cca 4,3% pracovníků). Větší část ovšem představovali vědečtí a odborní pracovníci, takže v jejich případě dospějeme k podstatně vyššímu číslu cca 11%.⁴ Menší část tvořili administrativní pracovníci a tzv. ostatní, takže třeba i kuchař z Domu vědeckých pracovníků

² Míšková, A., Barvíková, H., Šmidák, M.: *Československá akademie věd 1969-1972, restarace komunistické moci ve vědě*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, vol. 30, Praha 1998.

³ Viz Sdělení pro člena korespondenta J. Pluhaře, hlavního vědeckého sekretáře ČSAV, nedatováno, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., fond: Sekretariát hlavního vědeckého sekretáře ČSAV (1962 – 1969), karton 39, sign. 7.

⁴ Uvedená čísla vycházejí z údajů obsažených v „Přehledu o pracovnících ČSAV, kteří se nevrátili ze zahraničí k 19. 1. 1971“, Tamtéž, fond: Kádrový a personální útvar Úřadu presidia ČSAV (KPÚ), karton 40.

v Liblicích. Podíváme-li se na jejich politické zařazení, tvořili zhruba 1/5 členové KSČ. Zbylé 4/5 byly osoby bez politické příslušnosti. Pouze v jednom případě je emigrant uváděn jako člen „jiné politické strany“. Způsob, který k odchodu do emigrace použili byl dvojitý: jednak emigrace v průběhu zahraniční služební cesty (cca 170 osob, jednak emigrace v průběhu soukromé zahraniční cesty (cca 360 osob). Co se týče rozložení v čase, spadá hlavní vlna odchodů do období let 1968 (180 osob) a 1969 (226 osob). V roce 1970 se už jedná o „pouze“ 135 případů. Nejčastějšími cílovými zeměmi emigrantů byly USA, Kanada, Anglie, NSR a Švýcarsko.

Emigrace pracovníků ČSAV se sice neobjevila až v souvislosti s Pražským jarem, ale co do intenzity tato vlna předchozí období daleko překonala. V letech 1957 – 1964 se ze zahraničních pobytů nevrátilo celkem 27 pracovníků. V roce 1965 už došlo k nárůstu na 21 a v roce 1966 dokonce na 29 pracovníků za rok.⁵ Tento skokový nárůst donutil vedení ČSAV hledat řešení. V září 1965 se na podnět III. oddělení ÚV KSČ uskutečnilo jednání „užšího okruhu ředitelů velkých ústavů ČSAV, pracujících v hlavních vědních oborech“.⁶ Některé závěry vzešlé z tohoto jednání⁷ platí i pro emigraci v letech 1968 – 1970.

Jak již bylo uvedeno, převažovala emigrace realizovaná v rámci soukromých cest, tedy cest k příbuzným v zahraničí, nebo turistických zájezdů s Čedokem. Lze to vysvětlit solidaritou emigrantů s mateřským pracovištěm, které neslo za emigraci svých pracovníků následky, takže „nenavrátilci“ nechtěli situaci ještě zhoršovat tím, že by se nevrátili ze služebního vyslání. Situaci upravovalo usnesení prezidia ČSAV z 22. prosince 1966, v němž byla zakotvena zásada, že se pracovníci ČSAV, jejichž pracovníci se ve stanovenou dobu nevrátili ze zahraničního pobytu, bude od 1. ledna 1967 krácen o příslušnou částku mzdový fond. Opatření se skutečně začalo uplatňovat, o čemž svědčí dochované seznamy emigrantů s vyčíslením jejich platů.

Při hledání příčin znepokojivého vývoje a faktu, že více odchodů se uskutečnilo ze soukromých cest, prezidium ČSAV v březnu 1965 konstatovalo: „že zde nebyla vedoucími pracovišť a společenskými organizacemi uplatněna správná třídně politická a morální hlediska při doporučování cesty, přestože si toto Čedok vyžaduje. Doporučení bývají formální a málokdy se stane, že by požadavek pracovníka o doporučení cesty byl zamítnut. Naopak hodnocení pracovníků bývají nekritická, přespříliš kladná, i když jsou mnohdy známy různé

⁵ Viz „Informativní zpráva o pracovnících ČSAV, kteří se nevrátili ze zahraničí zpět do ČSSR“, 18. zasedání prezidia ČSAV, 22. prosince 1966, bod pořadu XXIII., Tamtéž, fond: Presidium ČSAV.

⁶ Viz Hlavní vědecký sekretář ČSAV J. Pluhař řediteli Ústavu organické chemie a biochemie ČSAV F. Šormovi, 10. září 1965, Tamtéž, KPÚ, karton 40a.

⁷ Viz koncept dopisu akademika F. Šorma tajemníkovi ÚV KSČ V. Kouckému, nedatováno, Tamtéž.

*projevy nekázně a charakterové závady žadatele o zahraniční pobyt.*⁸ S ohledem na fakt, že nepoměr mezi emigracemi realizovanými v průběhu služebních a soukromých cest panoval již před přijetím restriktivních opatření proti ústavům, pravděpodobnější bude druhá možnost.

Uvedené nařízení o ekonomických postizích vůči „hřešícím“ pracovištím ČSAV nebylo možné zcela striktně dodržovat. V ústavech, z nichž byla emigrace nejsilnější, hrozilo, že se nepodaří splnit naplánované úkoly. Jednalo se zejména o obory, které ve sledovaném období prožívaly vzestup a odborníci z těchto vědních oblastí byli na západě žádaným „zbožím“ – jaderná fyzika, chemie a biochemie. Nezanedbatelnou okolností přispívající k intenzitě vědecké emigrace byly nepoměrně čilejší kontakty se zahraničím ve srovnání se všemi omezeními ze strany státu uplatňovanými vůči „řadovým“ občanům. Od poloviny 60. let celkové politické uvolnění přispívalo v Akademii i k rozvoji vědeckých kontaktů se západními zeměmi a k oslabení mnohdy vynucené formální spolupráce s „*akademiemi věd bratrských socialistických zemí*“, nástup normalizace v podzimních měsících roku 1969 se ovšem v oblasti zahraničních styků projevil velmi razantně. Opět zavládla „*důsledná plánovitost a orientace na těžiskové (!) zájmy československé vědy*“. Už v roce 1970 se těžiště zahraničních styků nalézalo ve spolupráci se socialistickými zeměmi a s jejich vědeckými institucemi byly plně obnoveny „*vztahy nejužšího přátelství a spolupráce*“.

Nejvíce byl emigrací v období let 1968 – 1970 postižen Ústav jaderného výzkumu ČSAV v Řeži, který opustilo celkem 50 zaměstnanců, z toho 39 z kategorie vědeckých a odborných pracovníků. Na druhém místě můžeme uvést Ústav teoretických základů chemické techniky ČSAV s 33 emigranty (z toho 27 vědeckých a odborných pracovníků). Na třetím Fyzikální ústav ČSAV, který opustilo v letech 1968 – 1970 celkem 26 pracovníků (z toho 16 vědeckých). Pomyslnou čtvrtou příčku obsadil Ústav organické chemie a biochemie ČSAV s 25 emigrovávšimi zaměstnanci (z toho 21 vědeckých pracovníků). Jako páté pracoviště nejvíce postižené emigrací můžeme uvést Ústav makromolekulární chemie ČSAV s 22 emigranty (z toho 21 vědeckých a odborných pracovníků).⁹

Důvody k emigraci nacházíme ve třech oblastech. Zásadní roli hrála touha věnovat se vědě ve výrazně lepších podmínkách. Výzkum v socialistickém Československu byl dlouhodobě brzděn především nedostatkem deviz, takže nebylo často možné nakupovat potřebné laboratorní přístroje, chemikálie a literaturu. Složitě byrokratické postupy pak komplikovaly i efektivní využití i těch zdrojů, které byly k dispozici.¹⁰ Opomenuta nesmí být ani snaha

⁸ Cit. dle: Návrh materiálu pro 6. zasedání presidia ČSAV konané 17. března 1965, 5. března 1965, Tamtéž.

⁹ Viz „Přehled o pracovnících ČSAV, kteří se nevrátili ze zahraničí k 19. 1. 1971“.

¹⁰ Viz např. Soňa ŠTRBÁŇOVÁ – Jaroslav ŠPÍŽEK, Vzestup a pád Mikrobiologického ústavu ČSAV: šedesátá a sedmdesátá léta; In: Věda v Československu v období normalizace (1970 – 1975). Sborník z konference (Praha, 21. – 22. listopadu 2001), Praha 2002, s. 219 – 255.

dosáhnout v zahraničí lepšího osobního hmotného zabezpečení. Na druhém místě je třeba uvést politické motivy, zejména nedůvěru v příznivé perspektivy dalšího rozvoje socialistické společnosti.¹¹ Jako třetí zde působily různé další specifické-individuální okolnosti, jako snaha vymanit se z určitých osobních a rodinných obtíží, obavy způsobené některými zásahy bezpečnostních orgánů apod.

Československých občanů, a mezitím i vědeckých pracovníků, pobývalo v zahraničí po 21. srpnu 1968 vskutku mnoho. Pro ilustraci - podle zpráv tehdejšího rakouského ministerstva vnitra požádalo v Rakousku o politický azyl na 1 200 osob, velká část z nich odjela následně do dalších západoevropských zemí. Ve Švýcarsku mělo požádat o azyl asi 450 Čechoslováků, několik desítek pak v Německé spolkové republice a v Dánsku. Nelze ovšem jednoznačně určit, zda se jednalo o osoby, které se do Československa nehodlaly vrátit. V polovině září 1968 vydalo ministerstvo zahraničních věcí s ministerstvem vnitra pokyn, aby československé zastupitelské úřady v bývalých socialistických zemích dále nerozšiřovaly výjezdní doložky našich občanů pro pobyt v západních státech. Z osob pobývajících k 21. srpnu v západních zemích se do 24. září 1968 vrátilo 83.383 lidí. Po moskevských jednáních (23.–26. 8. 1968) naopak vycestovalo do západních států na platné výjezdní doložky 64.300 osob, z toho přibližně 80 % na soukromé cesty.¹²

Navzdory snaze státních orgánů přesvědčit občany k návratu např. „*Prohlášením vedoucích představitelů*“ se mnozí z nich obávali návratu do Československa. Rozhodující většina Čechoslováků usilovala o legalizaci svého pobytu v zahraničí a nechtěli být považováni za emigranty. Jednotlivé československé zastupitelské úřady postupovaly v tomto směru vesměs opatrně a prodlužovaly výjezdní doložky pouze na krátkou dobu. K dosavadním instrukcím pro zastupitelské úřady o prodlužování pobytu v cizině přidal ministerstvo zahraničních věcí posléze doplňující pokyn týkající se osob, které vycestovaly po 21. srpnu. Ten umožňoval prodloužit na požádání pobyt do jednoho měsíce s tím, že každý československý občan je v této době povinen si vyřídit své osobní záležitosti včetně stanoviska zaměstnavatele k dalšímu pobytu v zahraničí.

Již 11. listopadu 1968 bylo vydáno *usnesení vlády číslo 401 k současné situaci v pasové a vízové agendě* a novelizována vyhláška č. 64/1965 Sb., která obsahovala prováděcí předpisy k zákonu o cestovních dokladech. V novelizované vyhlášce se rušily dosavadní trvalé výjezdní doložky a byly nahrazeny výjezdními doložkami opravňujícími k jedné cestě do

¹¹ Srov. Alena MÍŠKOVÁ, Proces tzv. normalizace v Československé akademii věd (1969 – 1974); In: Tamtéž, s. 149 – 167.

¹² Informační bulletin Ministerstva zahraničních věcí: Informace o opatřeních československých zastupitelských úřadů k návratu československých občanů. MSÚ a A AV ČR, fond Organizační odbor sekretariátu prezidia ČSAV, karton 34, inv. č. 304.

zahraničí. Výjezdní doložky k více cestám bylo možné udělovat jen v případech, kdy to „*nezbytně vyžadovalo služební poslání československého občana mimo území Československa*“. Podle usnesení skončila dnem 1. prosince 1968 platnost trvalých služebních výjezdních doložek do západních států, vydaných před 12. listopadem 1968. Po tomto termínu již nebylo možné vycestovat na tyto cestovní doklady z Československa. Zachovalo se pouze vydávání trvalých výjezdních doložek do bývalých socialistických států ke služebním cestám. Vydané výjezdní doložky do těchto států pak zůstávaly v platnosti na dobu v nich uvedenou. Ve smyslu novelizované vyhlášky byl rovněž každý povinen při jakémkoliv překročení československých státních hranic do západních států předložit tzv. hraniční průvodku, bez které by nebyl na hranicích odbaven. Průvodka pak měla být potvrzena vysílajícím úřadem, že se jedná o služební cestu, opatřenou jeho razítkem a podpisem. Cestovní doklady se služební výjezdní doložkou se samozřejmě nedaly použít k soukromým nebo turistickým výjezdům.¹³ Reakce příslušných orgánů státní správy a státních institucí na usnesení vlády z 11. listopadu 1968 nebyly ovšem zdaleka pozitivní. Ministerstvo školství, Československá akademie věd a ministerstvo kultury a informací se obávaly, že by toto usnesení k situaci v pasové a vízové agendě mohlo vážně ohrozit plynulý rozvoj školských, vědeckých a kulturních styků se zahraničím a v tomto smyslu usilovaly o jeho doplnění a pozměnění. Pozměněn a doplněn byl poté především odstavec II. usnesení vlády, kde se ke studijním, školským, vědeckým a kulturním cestám uskutečňovaným formou bezdevizové výměny vyžadovalo potvrzení Státní banky o devizovém krytí. Změna odstavce II. se dále týkala prodlužování pobytů studentů, vědeckých, kulturních a uměleckých pracovníků v zahraničí, jež se nepodařilo přesvědčit k okamžitému návratu do Československa. Pobyt v zahraničí se měl prodlužovat na základě vyjádření ministerstva školství, ministerstva kultury a informací a Československé akademie věd na „*dobu nezbytnou k dokončení příslušného ročníku studia nebo etapy vědecké či umělecké práce*“.¹⁴

Vývoj vědeckých styků ČSAV se zahraničím v letech 1966–1968 ukázal, že studijní, přednáškové a další cesty pracovníků Akademie věd do zahraničí byly bez ohledu na druh výjezdních doložek a dalších formalit plně kontrolované a příslušné orgány ČSAV je regulovaly dle směrnic prezidia ČSAV. Prodlužování pobytů pracovníků ČSAV v zahraničí se povolovalo jen ve zdůvodněných případech a účelnost těchto opatření byla před jejich

¹³ Ministerstvo vnitra – správa pasů a víz: Změny ve vyřizování pasové agendy. MSÚ a A AV ČR, fond Organizační odbor sekretariátu prezidia ČSAV, karton 35, inv. č. 313.

¹⁴ Nové znění návrhu usnesení vlády k opatřením v pasové agendě v oblasti školských, vědeckých a kulturních styků se zahraničím. Tamtéž.

schválením všestranně a důsledně posuzována.¹⁵ Jinými slovy – všechna uvedená opatření vedla k obnovení izolace československé vědecké komunity směrem na Západ. Dveře se přitom zavřely oběma směry.

Normalizátoři se museli vyrovnat se skutečností, že v čele demokratizačního procesu 60. let stáli v Akademii většinou jejich straničtí kolegové – reprezentanti komunistické generace 50. let. Když v roce 1970 nové presidium rekapitulovalo výsledky personálních čistek na vedoucích místech, vypadala situace následovně: *„ředitelé pracovišť, kteří přímo aktivně napomáhali protistranickému centru, byli z funkcí odvoláni, místo nich byli pověřeni vedením pracoviště pracovníci, kteří se věci socialismu nezpronevěřili. V ostatních případech bylo postupováno diferencovaně tak, aby nebyla narušena činnost pracovišť a získán čas k vyhledání nových odpovědných vedoucích. Ve všech případech bylo pověření prozatímní, podmíněné pracovní-politickým hodnocením a schválením příslušnými orgány“*. Na některých pracovištích byla situace pro normalizátory tak složitá, že museli provést výměnu vedoucích pracovníků opakovaně, např. v Ústavu jaderného výzkumu v Řeži. Současně byli jmenováni i noví zástupci ředitelů a vědeckí tajemníci, které noví ředitelé ústavů už zase „zodpovědně“ vybírali ve spolupráci se závodními organizacemi KSČ a předkládali ke schválení územním stranickým orgánům.

Prověrky pracovníků se proplétaly se stranickou čistkou, která se ovšem nazývala *„konsolidačním procesem stranických orgánů v ČSAV“*, zahájilo ji ustavení nové stranické skupiny presidia 5. listopadu 1969 a byla vnímána jako rozhodující pro konsolidaci poměrů v Akademii. *„Členové Akademie, kteří měli přímou prokazatelnou aktivní účast v pravicově-opportunisticke a protisovětské politice byli z KSČ vyloučeni. Další, kteří, ačkoliv měli nejlepší podmínky obhajovat zásady socialistického a internacionálního postoje KSČ a našeho celého zřízení, zůstali pasivní nebo skrytě s pravicí souhlasili, byli z KSČ vyškrtnuti. Obdobně tomu bylo na jednotlivých pracovištích Akademie. Zde byla situace o to složitější, že v mnoha případech se na pravičácké politice podílely celé výbory základních organizací KSČ podporované do značné míry řadovými členy strany“*.¹⁶ Při hodnocení výsledků čistky na přelomu let 1969-1970 normalizátoři konstatovali, že mnohé základní organizace prováděly „přehodnocení“ své činnosti natolik formálně a alibisticky, že jejich snaha nikomu neuškodit se stala příliš zřejmou a vyšší stranické struktury na to reagovaly pozastavením jejich činnosti. Až výběrem *„zdravých stranických jader“* si strana připravila podmínky pro důkladnou

¹⁵ Zpráva k návrhu usnesení vlády o pasové agendě v oblasti školských a vědeckých styků se zahraničím. MSÚ a AV ČR, fond Organizační odbor sekretariátu prezidia ČSAV, karton 35, inv. č. 313.

¹⁶ Míšková, A., Barvíková, H., Šmidák, M., c.d.

„očistu“ svých řad a pro následné vydání nových členských průkazů. KSČ pak ovlivňovala i provedení obdobné čistky v ROH. Prověrkami prošlo 3 544 členů strany (v SAV 379) a 10 096 bezpartijních a příslušníků jiných stran (v SAV 2 640). Výsledkem byl návrh, aby 1953 členům strany byla vydána stranická legitimace a naopak v 1591 případech aby bylo zrušeno členství. Z bezpartijních a ostatních po prověrkách 121 pracovníků z ČSAV odešlo.

Dalším opatřením přijatým v důsledku prověrek bylo uzavírání termínovaných pracovních smluv. Z 2 609 smluv s vědeckými pracovníky bylo na maximální 4 roky uzavřeno 1606 (v SAV 556) a na dobu kratší 943 (v SAV 92).

Z archivního hlediska je zajímavé, že 11. září 1968 presidium poněkud „revolučně“ zrušilo kádrovou evidenci v rámci celé ČSAV, což vedlo k likvidaci většiny kádrových spisů, a to i významných členů Akademie. Nové vedení pak rozhodlo v červnu 1970 o znovuzřízení kádrových útvarů, jejich obsazení „*politicky vyspělými a spolehlivými pracovníky*“ a o „*zabezpečení chybějícího základního kádrového materiálu všech pracovníků a jeho dalším doplňování*“

josefovicova@mua.cas.cz